EPISTOLA GRATVLATORIA
QVA
FATA DOCTRINAE TEMPERAMENTORVM
EXPONIT, ET
PERDILECTO AFFINI SUO
DN. JOANNI ANDREAE WENDT
MEDICINAE CANDIDATO DIGNISSIMO
OB
LAVREAM DOCTORALEM
RITE ACQVIRENDAM,

DVM
SPECIMINE INAUGURALI
MVTATIONEM TEMPERAMENTI,
SOLEMNI DISPVTATORIO ACTV VENTILANDAM
SISTIT
ANIMITUS APPLAVDIT

D. MICHAEL ALBERTI,
PROF. PVBL. EXTR.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
Litteris CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typ. 1712.

PERDILECTO AFFINI SUO MEDICINÆ CANDIDATO DIGNISSIMO D. MICHAEL ALBERTI.

Ἐπιτυχίαν.

QUemadmodum omne in initiis ſuis imperfectum eſſe credunt Philoſophi, ita illud etiam de ſcientiis valere, ipſa attenta obſervatio comprobat; neque in eo veteres ſolertiores culpandos eſſe iudico, quamuis æq; ex lumine ſanæ rationis res indies obvias meliori acumine perſpicere, firmius connectere, & per ſolidiores cauſſas deducere potuiſſent: vix tamen adeo perfectum eſſe hominis animum, ut non ex erroribus aliorum recta videre, recta agere, & recte connectere diſcat, modo non illa labes in poſteritate adhuc occurrat, ut priſca commenta non ultro commendet, veteres errores iteratò defendat, maioraque errorum præcipitia indies ſtruat; quamuis ad *Ciceronis* effatum *ad maiorum ſapientiam multi peruenire potuiſſent, niſi eo iam perueniſſe putaſſent.* Attinent hæc etiam

doctrinam *temperamentorum*, quæ neque in initiis suis sufficienter exculta aut perfecta, sed quod magis dolendum est, passim inter posteros peruersa & distracta est, ut propterea merito, eandem varia opprobria offendant, quasi dubia, incerta, & fallax sit notitia. Placuit propterea *Fata* hujus doctrinæ breuissimè recensere, insuperque securam viam præmonstrare, qua ad veriora & certiora aditus commodus patere possit. Quantum in hac doctrina veteres Philosophi occupati fuerint & quantum profecerint abunde iam liquet, ita ut Philosophiæ *Hebraicæ*, *Græcanicæ*, *Indicæ*, *Barbaricæ* Dictatores & Sectatores, uberrimam illius mentionem faciant, omissis illis traditionibus & figmentis, quæ in *Cabala* de Philosophia *Mosaica* proferri solent, quasi quaternarius numerus temperamentorum iam in Paradiso ex quatuor eiusdem fluuiis emanauerit. Constat interim abunde, quomodo antiquissimi Philosophi huic doctrinæ indulserint, non modo per experientiam confirmandæ, sed & per caussas commonstrandæ & explicandæ; hinc de *Socrate* ferunt historiæ, quod egregius ille Philosophus accurate ex externo hominum conspectu, affectus animi, seu mores prædicere nouerit, & illos, quos bonæ frugis hominis esse iudicauit, allocutus fuerit: *dignus es, ut Philosophiam discas.* Abunde vero etiam liquet, in quantum defecerint prisci hi Philosophi in explicanda & per caussas rationabiles deducenda hac doctrina; unde principes hujus Theoriæ per elementa hanc rem explicare vix ullus est, qui ex historia Philosophica inuenire nequeat: quam sententiam inprimis *Plato*, *Philo Iudæus*, *Tales Milesius*, ipse *Pythagoras* ejusque discipulus *Ocellus Lucanus* nec non *Empedocles* variis locis exposuerunt; qui vero cum in certo numero elementorum hæsitauerint, totum negotium per mirificas confusiones distraxerunt, ita ut *Thales* aquam, *Hippasus* ignem, *Pherecides Syrus* terram, *Oeno-*

pides Chyus ignem & terram simul pro summo temperamentorum elemento agnouerint, donec ex *Democritea* & *Epicurea* secta infinitates atomorum accesserunt, quæ singulæ vero persuasiones nonnisi generalissimum conceptum, sed eo ipso indistinctum sensum præbuere. Quam anxios vero detinuerint Philosophos tales defectus notitiæ elementorum, seu materialium illarum essentiarum, ita posteriores quidam, defectum hunc agnoscentes & emendantes, fundamentum in quatuor cardinalibus qualitatibus strictius & pressius inquisiuerunt, tanto magis circa tempora & proxime post, florentis Philosophiæ & sectæ Peripateticæ, ubi quaternio elementorum inclarescere cœpit, hanc seriem qualitatum elementarium, calidi & frigidi, humidi & sicci, imposuerunt etiam doctrinæ temperamentorum. Adeo ut prisci etiam medici *Hippocrates* & longe post illum *Galenus* de temperamento calido, frigido, humido, sicco & ex hisce qualitatibus vario modo temperato & mixto, multa professi sint. Liquet vero etiam, quod ante *Philonem Iudæum*, tempore *Hippocratis* hæc qualitatum theoria agnita sit, quæ tamen post hos magis propagata, & pro pragmatico dogmate aucta & exposita est, ab hinc neglexerunt materias agnoscendas, & circa qualitates hasce magis prolixi fuerunt, ubique vero defecit solida ratio, unde & cur unum, temperamentum sit calidum, alterum frigidum, aliud humidum, quoddam siccum; proptereaque substitit illis temporibus hæc doctrina in crassissima simplicitate: Utut vero fieri solet si confusa dogmata ordinanda & corrigenda iudicantur, ita hac occasione etiam obtigit ut *Aristotelicæ* philosophiæ sectatores, metaphysicas tenebras illapsi, disceptauerint, an temperamentum sit accidens, an qualitas, an substantia, an transitus qualitatum in nouam formam, an noua & quinta qualitas, an occulta & inaudita qualitas, an effectus calidi innati, an humidi radicalis, an

 misce-

miſcela utrorumque? quæ ſingulæ vero ſpeculationes nihil quidquam hanc antiquam Theoriam emendarunt, ſed obſcuriorem reddiderunt. Quid quod cum omni tempore Theoria talis multis confuſionibus obſepta fuerit, ſolertiores vero Philoſophi & ex illis præcipuè *Socrates* experientiæ in iudicandis hominum moribus inhæſerint, ita *Sophiſtæ* quidam hoc ſtudium, artis magicæ culpabilem æſtimarunt, declamarunt & dehoneſtarunt. Quo ipſo Socratis dexteritatem ſuſpectam & inuidioſam reddere, ſed fruſtra, laborarunt. Simile quidquam in recentisſimis temporibus accidit, famigeratis illis Gallorum miniſtis *Mazarini* & *Richelieu* dictis, qui cum per miſſionarios ad exteras aulas in inquirendis & dignoſcendis moribus, intentionibus & inclinationibus aduerſariorum multum profecerint, ab aliis perperam rei æſtumati ſunt, quaſi ipſis hæc notitia, a Diabolo conceſſa ſit, cuius rei mentionem facit libellus ille *l'eſpion du grand Seigneur* inſcriptus. Nihil vero hæc fata profecerunt, quin ultro hæc doctrina exculta fuerit; ſed prout in aliis ſectatores Ariſtotelis varia irrita impoſuerunt, ita ab illis & imprimis à *Diarcho* emanavit error, ex confuſa theoria Temperamentorum, quaſi etiam anima hominis eſſet miſcela quatuor elementorum eorundemque quatuor ſupremarum qualitatum. Fuerunt vero etiam quidam inter veteres in illa perſuaſione, quaſi hæc doctrina temperamentorum non humanis ſcientiis innitatur, ne dum per ſtudia vel phyſica vel alia acquiri poſſit, ſed diuinam eſſe qualitatem in hominibus agnoſcendi & dignoſcendi temperamenta, hinc eandem *Philippo* Regi Hiſpanorum cælitus conceſſam eſſe, æque ac Galliæ & Angliæ regibus virtus curandi ſtrumas per contactum cælitus dimiſſa eſt, crediderunt indeque quidam iudicarunt hanc doctrinam priuatioribus, ut aiunt, perſonis, neque conceſſam, neque acquiſitu poſſibilem eſſe. Diu

vero

vero inter veteres hæsitauit Theoria qualitatum, unde aliqui illorum hasce qualitates per uniuersum corpus & singulas illius partes extenderunt, variisque partibus varia temperamenta physica adscripserunt, ut cor calidi humidi, cerebrum frigidi humidi, hepar calidi humidi, renes frigidi humidi, ossa frigidi sicci temperamenti esse, supponant, quæ numerica temperamentorum differentia in indiuiduis, non nisi numericis implicationibus certiorem ansam præbuit: tanto magis, quum hæc multiplicatio entium præter necessitatem, neque Medicæ neque morali scientiæ ullam lucem affundat, sed potius peruersa sit illa traditio, ut secundum notitiam harum temperierum, in affectibus cor concernentibus calido-humida, in pathematibus cerebri, frigido-humida, in læsionibus ossium frigido-sicca remedia adhibenda veniant, quæ connexio lepido illo & fallaci canone innititur, quasi simile simili gaudeat. Neque defuerunt *Astrologi* veteres in obtrudendis suis speculationibus & suppositionibus circa doctrinam Temperamentorum occupati, dum temperamenta ex constellationibus & effluuiis imo effectibus & influxibus planetarum deriuare contenderunt, cuius rei ex aliis reminiscitur *Frankenberg in gemma magica.* Euiluit vero mox hæc nudis traditionibus nullis vero demonstrationibus prædita opinio, neque umquam multum applausum vel promeruit vel obtinuit. Obtinuit vero per plurima secula famam & assensum Theoria qualitatum circa doctrinam Temperamentorum: unde etiam *Arabes* medici & ex illis præcipue *Auicenna*, non modo passim temperamentorum mentionem fecerunt, sed & in Theoria illorum & elementorum & elementariarum qualitatum frequenter memores reperiuntur. In quantum vero veteres in inueniendis & connectendis rationabilibus caussis defecerunt, dum in nimis generalioribus conceptibus hæserunt, qui tamen ne-

gotium hoc minime condigne exhauriunt, ſed ſemper materiam dubitandi, & ultro inquirendi miniſtrant, in tantum tamen in eo laudem nullo modo ſuperficiariam, merentur quod hiſtoriam temperamentorum maiori cum ſolertia & attentione & obſeruauerint & commendauerint, quam multi è recentioribus; quorum varii nudis ſpeculationibus & ut putant curioſis inuentionibus inhærentes ipſam hiſtoriam facti negligentius tractant, néque, quod tanto peius, verum rationabilem nexum commonſtrant, quomodo ſecundum diuerſitatem temperamenti corporis viui & mixti, animi etiam mores varient; pro qua re expedienda, lepidam illam & facile dixerim anilem, ſed reuera fabuloſam Hypotheſin de ſpiritibus, crinibus, ut aiunt protrahunt, & miraculoſe applicant. Hoc etiam peculiare fatum hujus Theoriæ eſt, quod magis in recentioribus temporibus floret, quam antiquioribus, dum doctrina hæc per inertia illa, entia ſpûria & ſuppoſititia confunditur magis quam fundatur: quamuis hoc etiam ſit fatum ferè generale, Hypotheſes corpus animatum viuum concernens, quod ſi omnia in cauſſis & rationibus deſcribendis & reddendis deficiant, tamen ſatellites illi pro phyſica pugnantes Fauni & ſylueſtres ſpiritus ſuccurrant, & aſylum quoddam, neſcias quomodo appellant, conſtituant: cum tamen conſultius fuiſſet vel nihil dixiſſe & tacuiſſe, quam talia obtuliſſe quæ iuſtis Sarcaſmis & illuſionibus indigent: ſed cum hæc res non illius pretii & dignitatis ſit, pœnitebit ſane in reiiciendis illis fabulis tempus utile perdere. Hoc vero iterum ut peculiare fatum allegandum eſt, quod inter priſcos Medicos *Eraſiſtrates* & *Herophilus* primi ferè fuerint, qui à Theoria Philoſophorum de Temperamentis ſecundum elementa & ſummas qualitates multam diſceſſerunt & hanc doctrinam, per quatuor ſummos humores explicarunt cujus rei ex aliis mentionem facit *Galenus*, qui in *Libro de atra bi-*

le

le Pliftonium, *Praxagoram*, & *Philotimum* nominat, qui in defcribendis hifce humoribus multum operæ ftudiique ad hanc doctrinam contulerunt, quo accenfendus etiam eft *Ephefius Ruffus*, qui peculiarem libellum de *Melancholia* confcripfit. Ex quibus in hodierna tempora, dimanauit appellatio Temperamenti fanguinei, cholerici, Melancholici & Phlegmatici. Vix vero ullus alius ex veteribus inclaruit præter *Galenum*, qui ex peculiari inftituto hoc lemma expofuit, quod *temperiem corporis fequantur mores animi.* Ordo vero tangit ut *Eclecticorum* etiam Philofophorum reminifcamur in hac præfenti materia: fed optandum fane effet, ut hi meliora obtulerint & in hac re meliorem ordinem feruauerint; fed quemadmodum Eclecticum ftudium in eo maxime occupatum deprehenditur, ut optima ex peffimis feligat, ita fieri aliter non potuit, quin ab illo mifcellanea obtrudantur, tanto magis quando aliqui Eclecticorum certos fibi Dictatores felegerunt, ut *Tullius*, *Platonem*, *Plutarchus* & *Horatius Faccius Ariftotelem*, unde in hac Theoria temperamentorum modo occurrunt quatuor qualitates, in quo vero hæ deficiunt, illud fupplent quatuor humores, reliquum vero & fpiritus & Mechanifmus, & fluidum & tubuli, cauernæ, particulæ, elateres, nifus & renifus contribuunt. Sed quanta hæc fit mixtura & ftomachum & animum offendens, quilibet veritati ftudens facile diiudicare poterit. Quamtumuis vero laudabile omnino ftudium & commendandus labor fit, ut in hac doctrina temperamentorum factum ipfum fincere conftet, ita non fufficit, in nudo facto fubfiftere, fed ultro ad veras cauffas progredi expedit, ut innotefcat, cur hæc ita fiant, propterea ex omnibus temporibus illud defiderandum adhuc fubftitit, ut tandem rationabilis Theoria hanc doctrinam commendet, confirmet & illuftret. Deftituit, quod quidem etiam non do-

lendum eſt, *Carteſius* hoc negotium, niſi quisquam tractatum de *paſſionibus animi* ad hoc negotium commendare geſtiat, quam parum vero fide dignum in hoc labore præſtiterit, dum animam hominis nude paſſiuam in hiſce actionibus declarauit, quæ tamen liberam voluntatem habet aut mala aut bona aſſumendi aut reſpuendi, ut propterea non a ſpiritibus illis faſtidioſis impelli, ſubigi, coerceri, caſtigari debeat, hoc ipſum inquam res facilioris diiudicationis eſt. Fecit vero hoc & omnes defectus ſuppleuit, Hiſtoriam ſeu res facti in iuſtum ordinem redegit, nexum harum rerum per rationabiles, partim etiam congruas mechanicas cauſſas commonſtrauit *Celeberrimus noſter Dn. D. Stahlius*, quam rem ex variis laudati Viri ſcriptis repetere tempus non permittit, ſed quæ proprio ſtudio & accurato nexu in Diſputationibus de *Temperamentis*, de *Fundamentis moralitatis perſonalis in ſanguine*, de *ſanguinis temperie optima conſeruanda* & *reſtauranda*, & in *Phyſiologia* pertractata proſtat: ut propterea non nudis materialibus causſis, omisſis rationabilibus penſitationibus proportionum motuum ad humores & partes, nedum nudis mechanicis impulſibus, reſiſtentiis, ſtimulis, elaſticis grauitatibus &c. inhærere debeamus. Quibus ſingulis vero breuisſimam delineationem horum *Fatorum* doctrinam temperamentorum prementium ſiſtere lubuit. Qualia vero Fata circa transformationis ſeu mutationis Temperamenti Theoriam aduertenda ſint, necesſitas poſtularet ut breuibus etiam commonſtrem; ſed cum illa etiam ex recenſitis fatis uniuerſalem Theoriam temperamentorum concernentibus profluant, merito huic labori ſuperſedere debeo, tanto magis vero quia illa paſſim in præſenti Inaugurali Diſputatione tacta & explicata ſunt. Præbuit itaque diſſertatio hæc notatu dignisſimam materiam, nimirum Mutationem temperamenti,

menti, exhibens, mihi occaſionem, ut hoc Thema quanta fieri potuit breuitate deduxerim. Tui cauſſa hæc ſcripta ſunt, *Perdilecte Affinis*, *Candidate digniſſime*, cum poſt ſexennem curſum Academicum exantlatum Honores Doctorales affectaueris: debui, uti etiam ſoleo aliis amicis, publico Epiſtolio, Tibi congratulari; feciſti quod etiam ante biennium rogaui, cum illo tempore Lauream Doctoralem ambire curæ cordique habueris, & in hoc biennio me ſuadente inſuperque concurrente Praxeos exercitio incubuiſti, ne ut hoſpes arduum hunc laborem ingrediaris. Maturus ſatis iam es ad capeſſendos hoſce honores, quos quidem prius Tibi conferendos ab Ampliſſima Facultate Medica ſubmiſſe expetere potuiſſes; non tamen pœnitebit Te tantæ moræ, cum iam in ipſa praxi quantisper exercitatus ſis. Maximum vero debes diuinæ clementiæ, quæ hactenus ſtudiis & laboribus Tuis feliciſſime adſtitit. Multum debes dexteritati & fideliſſimæ manuductioni *Excellentiſſimi Domini Stahlii Patroni noſtri Deuenerandi*. Scio te numquam defuturum in reddendis humillimis gratiis diuinæ Clementiæ, & conteſtanda obſeruantia, veneratione & quouis honoris cultu, *Excellentiſſimo D. D. Stahlio*. Et cum Inclytam, quæ Jenæ eſt, Univerſitatem per annum viſitaueris, haud ex animo amittes Fauorem *Excellentiſſimi Crauſii Fautoris mei Deuenerandi*, neque Anatomicam Tuam Induſtriam haud ieiune applicatam, ab *Excellentiſſimo Sleuogtio* adauctam, ut ſcio, ſepones: ſcies vero Anatomiam non in ſecando & dilaniando ſolum, ſed in prudenti diſcretione & applicatione occupatam eſſe debere, ne phyſicis & ſterilibus ſolum laboribus inhærere conſentias. Macte eſto diuina benedictione. Perge inſiſtere illis viis, quibus aditus patet ad perpetuam felicitatem. Enitere ſemper omnibus viribus, ut in omnibus ſtudiis & laboribus Tuis diuina benedictione

frua-

fruaris; neque umquam medicum ſtudium humanarum ſolum virium opus eſſe, credas, ſed præcipue diuinum auxilium asſidue exores. Adſithæc clementia diuina futuris Tuis & ſtudiorum progresſibus & frequentioribus practicis exercitiis. Gratulor Tibi de honoribus Doctoralibus excipiendis: gratulor mihi etiam ſi omnia votis & deſideriis meis felicisſime reſpondebunt. Vale. Dab. die XXIX. Junii. Halæ Magd. A. O. R. M DCC XII.

NOBILISSIMO

DOMINO CANDIDATO

εὐλαβεῖν τὴν πρᾶξιν

PRÆSES

Quid mihi lusoria illa proponis, non est jocandi tempus. Circumstat mors, fugit vita. Adversus hæc aliquid me doce; fac, ut mortem non fugiam, aut vita me non fugiat. Aurea, ut solet, Senecæ verba, quantum non simplicis veritatis, & veræ simplicitatis, animo cordato offerunt & commendant! Certe in propositis maxime seriis, imo necessariis, uti prorsus ignavum & inertem esse, ita temerarie, & quasi data opera negligentem, quid utrumque indicat, quam alienatæ atque alienæ mentis & rationis? Sed major inest vis, Philosophi verbis, & communiter, par Apellis operibus, de quibus non dispar prudens æstimator enunciasse perhibetur, quod in illis *plus intelligatur, quam pingatur*. Vides cum *Doctore* sermonem esse Philosopho huic; adversus hæc me *doce*, inquit. *Monet* Doctorem, *offert* se imo *infert* atque ingerit, discipulum. Et sane *seriò*; *adhuc mortifera mecum sunt*, adversum hæc doceri *aveo*: *doce*. *Quid prodest totius regionis silentium, si affectus fremunt*, ait alibi: ita hic, quid prodest quæcunque alia, quin jocularia & lusoria, discere, iisdemque vacare, discendis; quum tanta, imo summa necessitas, incumbat, adversus quam *doceri* atque *discere*, omnibus rebus anteponendum sit. Unde alibi non indignius monet, *omnia impedimenta dimitte, & vaca bonæ menti*. Quis autem non agnoscit, non magis justam esse sollicitam hanc cupiditatem necessaria discendi; quam justam subesse *reprehensionem*, *aliena*, supervacua, imo lusoria, *docentis*. Ars Medica, quid aliud esse debet, quam solida talis doctrina, ut *vita non fugiat*; aut ad minimum *sanitas*, utpote sine qua, morali usu, quasi nulla est vita. Hanc qui *discere* volunt, *seriò* certe hoc agere, & omnes eò vires, & omne tempus, impendere: qui *docere* in se suscipiunt, hoc certe agere debent, non ali,

nedum

ne dum aliena, prætermiſſis illis, aut perfunctorie tactis, avidis diſcendi animis obtrudere. Quam graviter autem, & quidem in *lege*, quam ad medicinam diſcendam reſpectantibus præſcribit, *Hippocrates* præcipit: hoc agere, his rebus inſiſtere; harum vero imperitiam eſſe *malum theſaurum*, & malum *cimelium*, quamvis illam habentibus, & acquiſitam quaſi poſſidentibus. *Mercaturam* bonarum *artium* Athenas, ſeu Acroateria Athenæa, pulchre nominat Cicero; in his *cimelia* illa, *theſauri* illi comparandi ſunt: non autem *mali*, quos reprobat *Hippocrates*; ſed *boni*, quos ipſa Lege præcipit, imo exigit. Jam pridem, pro ſcientia quantalibet, certe conſcientia tota, hoc ago, ut utriusque partis *docentium* artem, atque *diſcentium*, *ſeriam* vigilantiam, ſerium ſtudium, obteſter; *ſerium negotium* geri, & gerendum eſſe, ad animos revocem. Non damno alia; non aſpernor in totum, aliena: nempe in illis, & pro illis, quibus à ſeveris ſcopis vacat. Illis vero, quibus hic fixus eſt terminus, illa ad quam contendant, meta, quæ totum tempus, omnes vires atque induſtriam, ad ſe vocet, diſſuadeo, ne, quod iterum, prima ſtatim epiſtola, Seneca conqueritur, tota vita, certe academica, & diſcendo apta ætatis periodus, elabatur *aliud agentibus*. Neque hoc ſolum; ſed non tam incidit memoriæ, quam non excidit memoria, reſponſio, quam, practicus jam ab aliquot annis, medicus, inter quæſtiones ſub examine publico, à me formatas, recte retulit, ex animi mei ſententia interroganti: quid mali effectus producant ſtupia philiatrorum, quando alienis adhibentur? *ut neceſſaria*, inquit, *non diſcant*. Recte certè; virilem ætatem adeptus, & experientiam nactus, vir, dubitabat dicere, ut *non ſatis* diſcant: *non* diſcant, ajebat. Imo non ſine cauſſa ego quoque ſoleo, non tam ſolum de *aliis* loqui; quam de *alienis*; *Alia*, in diverſum abeunt, *aliena* in adverſum. Prorſus uti Seneca *mortiferis*, *luſoria* opponit. Ita vero profecto eſt; ita inquam comparata ſunt pleraque, imo præcipua, quæ hodie quam maxime, de Medicina, imo ad medicinam, docentur atque diſcuntur, ut non ſolum non adducant ad ſcopum animos, ſed abducant. *Mechanica* ſcientia, in ſuo ordine, à quonam, ejus verè perito, laude ſua atque dignitate defraudabitur? ſed *quid eſt* mechanica? certe qui per ſcientiam *motuum* definiunt, in ſolidum ſunt, quod diſſenti-

enti-

entibus plebeja prorsus protervia adscribunt, *Imperiti*. *Mobilitatis* scientia est mechanica, non *motus*; *mobilitas* est, quæ in materiarum conueniente dispositione ad *motum iri*, subsistit: non ipse *motus*. Vel exemplo, quod corpus recte ad subeundos motus *dispositum*, non minus est *mechanicum*, quum quiescit, & extrà usum jacet; quam cum mouetur, seu motu actuatur, in actu & effectum deducitur. Unde nec effectum edit, nisi *quando* actuatur, *quatenus*, & qua *proportione*, actuatur, & *quamdiu* actuatur. Unde non *agit*, sed *agitur*; non *movet*, neque ipsum sese, neque aliud aliquid amplius: sed *movetur*, primo ipsum, deinde aliud *per* ipsum. Quis vero tam rudis est, tam dispositionis, quam usus, *dentatarum* machinatum, ut non sentiat, dum in actum deducitur machina, à primis momentis *inducendi* motus, ad succedentia, non modo *tardius*, sed *impeditius* atque difficilius, procedere negotium; quàm ubi semel totam machinam æqualiter *pervasit* motus: & hoc toties, gradu ad minimum sensibili, evenire, quoties ipse motus *tenor*, non intermissus plane, sed tantum remissus, est. Num non autem in oculos incurrit? non prius ad *æqualem* illam motus efficaciam, pervenire universam machinam, donec *ultimæ*, inter plures, rotulæ, neque semel tantum, omnes dentes peruasit motus; & tunc demum, è continuata actione, *contiguitatem* dentium, in exquisitam perpetuam quasi *continuitatem* deduxit, quâ, nihil interrupto fluxu, jugiter facere possit, quod non machinæ, sed suum est, *progredi*. Siquidem, cum *tempus* intrinseca sit affectio motus, ubi ille interrumpitur, ut motus, ita *temporis* aliqua fit jactura, tardiusque, atque difficilius, cursum suum absolvit motus: & continuationi ejus, è *continuitate medii*, vel usus, vel defectus, ingruit. Ad pistrinum ducendi sunt tales, ut aliquid è molitorum querimoniis colligant; quando è contiguitate dentium fallente, vitium non tantum continuationis, sed ipsius *gradus* motus, sensibus deprehensum, accusant. Daß ein schlotterich Werck, nicht nur ungleich, sondern selbst schwerer gehe. Quid vero manifestius, quam quod dispositio mechanica, revera *immaneat* machinæ; motus aliunde *accedere* debeat; dispositio illa ne quidem sit motus *in potentia*, sed nuda potentia *ad motum*, nempe *adventitium*, qui illam & *incurrere* primum, & *percurrere* debeat. Ubi certe non mihi pudor esse de-

bet, qui dicam efflagitantibus; sed illis, quibus, ut ignota res, dicendum est, talia, quæ ad scholastica scabella pertinent, imo *quod* ad illa pertineant: ad *primam philosophiam*, & propemodum primas ejus *lineas*: *actio* & *passio*, *potentia* & *actus*, *ens potentia*, & *in potentia*: Nihil esse *absolute passivum*, cum *absoluta actio* non possit esse, nisi *passio* sit compar: nihil *secundum idem* posse esse activum & passivum, sed in quantum passivum est, in tantum semper esse *absolute* tale. Falsum autem certe, quin insuper malignum, & præterea è fastu profectum, esse oporteret, si quis contendere susciperet, injuriandi animo, talium rerum ignaros, & tamen illis, & circa illas, perpetuam irrequietam litem ferentes, agitantes, & foventes, ad *primam philosophiam*, aut lites tales ipsas ad *classes scholarum trivialium*, remittendos asseverari; cum perpetuæ sit veritatis, antiquum illud: *Non pudor est non scire; sed hoc, non discere velle*: illud autem pudori esse debeat, de rebus ignotis, cum animi & verborum impotentia perverse contendere, imo altercari, & non posse quiescere. Eodem autem recidit, & profecto eodem respicit, altera, verbis magis, quam vero sensu, disceptatio; *quod Deus nihil creaverit otiosum*; adeoque nihil *pure passivum*. Quis enim, non philosophus, sed rusticus, fuerit, quin intelligat, *otiari*, non magis consistere in *non agendo*, quam in non *patiendo*: & non minus otio *destitui*, quod *agitur*, quam quod *agit*, & contra. Quod recte Germani enunciant, Ruhe halten, und Ruhe lassen: oder nicht Ruhe halten, und nicht Ruhe erhalten, oder erlangen. Et, unde ergo exspectanda erit extricatio illa tricarum illarum, de activitate, & passivitate, in illa, vix non absolute ficta, *ratione*; quam è distinctionibus, ex angustis *scholarū* classibus reboantibus: *secundum idem*, *ad idem*, *& eodem tempore*: & *actio & passio non sunt absolute opposita*, *sed relata*: & *non magis unum horum non posse esse alterum*, *quam unum non posse esse sine altero*. Fateor, pudet, sed nimio magis piget, ea esse tempora, illos esse mores, quæ flagitent, has res docere non pueros, sed senes hinc inde. Quid vero, quod tota disceptatio, nuce, cassa, alga, imo titivillicio vilior existit. Quidquid in quæstione utilitatem promittit, vel levissimam, in eo repositum est, non *quid*, & *unde* sit, neque *qualis* in se ipso, *motus*; nec in quo *subjecto* simpliciter: sed *cur* sit, *cur* talis, nempe ad quem usum, & in quem finem. Plus dico; dum ne hoc quidem magnopere, aut certe absolute necessarium

farium esse, aut sane præcipuum instituendæ quæstionis apicem absolvere, summo jure meritoque nego. Ille enim est fundus totius negotij, & quæstionis, quatenus utilis esse potest: an motus ille, & actus, qui fit in *vivis animatis* corporibus, præcipuè autem *animalibus*, sit *utilis*; imo *necessarius*? & quo ordine atque typo, in fiendo aut facto, usus *fini* recto quadret & respondeat. Quis enim nescit verum scopum atque metam, quorsum infidæ & invidæ tales contradictiones, collineant quidem, sed numquam collimant. Diserte tota schola medica, sed loquacior, junior, etiam importunè, constanter declamat, *Febriles* motus universos *præternaturales* esse; adeo, ut etiam maxime in sensum incurrentes, de illorum censu, *formaliter* pro *ipso morbo*, ejusque *symptomatibus*, prolixe declarentur, & applicentur magis, quam explicentur. Suboluit aliqvid erroris *Campanellæ*, exactius; *Helmontio* obscurius: Sydenhamio ambiguum, quantum. Postquā verò non in disceptationem adductum, sed in medium prolatum & positive deductum est, quod periculo *vitalium* partiū & actionum, quod ipsi *mixtioni* illarum dissolvendæ, a materia aliqua corruptiva impendere contingat, non possit *meliore* modo occurri atq; consuli, quā *emotione* talis materiæ e corpore; *emotio* hæc autem non possit fieri nisi per *promotionem*: & prout emotio, juxta diuersam activitatem noxiam materiæ, *acceleranda* venit, ita etiam *promotionem* accelerandam venire: & proinde circuitum sanguinis, per *pulsum*, augendum esse, ut celerior & auctior appulsorius & transpulsorius reditus ad colatoria, pro *secretione* ad excretionem sequi possit? & tantundem augmenta hæc motuum continuanda esse, & continuari solere, donec impetratus atque perpetratus sit ille *finis*: eoque facto sponte cessare auctiorem illam commotionem: evicit tandem demonstratio, uti luculentissima, ita simplicissima, assensum: & adeo quidem exquisitum, ut e tranquilliore consideratione natum sit assertum: non modo nihil *melius*, sed nihil *aliud*, excogitari posse, quo corpus, a nocituris atque noxiis, materiis, in illud insinuatis, liberari, iisque exonerari possit, quam *Febrem*; cum omnibus motibus illam formantibus; & vulgo directe & in se, pro ipso morbo, quin pro toto morbo, habitis atque declarari solitis. Interim ne sit mortalibus quies, aliunde turbantur animi, ut non modo *utilitas*, sed plane *veritas* huius rei, ex animis diripiatur. Esse omnino mo-

tus hos omnes, *morbidos*, principio, actu, effectu. *Eventum* solum esse salutarem; non effectum. Omnia enim illa simpliciter, immediate, directe, a *morbida materia, qua tali*, & efficacia eius, veris vitalibus motibus in heteroclitum ordinem exstimulandis, trudendis, premendis, pellendis, pari, produci, induci, deduci: neque magis ex *accidenti*, turdum sibi exitium, quam materiam hanc, sibi exitum, & eliminationem, e possessione sua, & toto corporis complexu, parare atque patrare. Putet quis, adhuc rem esse salvam; haberent sibi suas contemplationes, dum in eo condescendant, quod utiq; motus hi & progressus, sive directe, per modum *effectus*, sive per indirectum, per modũ *eventus, utiles* sint, imo *necessarii*: sive uti hi volunt necessitate *materiæ*, sive uti res est, necessitate *finis*. Sed revera fallitur, idq; partim a priori, e *Theoria*, Praxi non consentanea: partim a posteriori è *praxi*, Theoriæ quidẽ huic consentanea, sed effectu cassa atque irrita. Quod enim prius attinet, Theoria hinc nasceretur, praxi *duobus* modis non consentanea; *primo*, quod hoc intuitu nulli febri ullum subsidium adhiberi possit; Cum totus eventus salutaris simpliciter a *morbida materia* pendeat; quæ tanto certius effectũ hunc assecutura sit, quanto magis sibi relicta est, & sibi constat: quandoquidem ab ipsa, tota eius provocatio & promotio ad exitum & eiectionem sui ipsius pendeat. *Secundo*, aut, si quoddam inveniatur remedium, mediante quo, hic effectus materiæ morbidæ, per totum corpus, & e toto corpore depulsorius & expulsorius, vere promoveri possit, necesse sit, ut hoc remedium ejusdem indolis sit, cum materia morbida ipsa: quum non nisi *tale, additum tali reddat illud magis tale*: & consequenter materiæ, quæ in hoc ordine *remedia* essent febrium, idoneæ forent, quæ etiam proprio sui vsu, intra corpus assumtæ, *excitarent* febrem. Quorum cum neutrum ita se habeat, stat nuda imbecillitas opinionis. Alterum autem quod attinet, redundat inde, non quidem plane nouus, sed certe cooritur importunior, erroneus & irritus conatus, in *praxin* vere salutarem, medicam. Dirigitur totus impetus & ad auxilium concursus, simpliciter aduersus *materiam*; certe inutiliore potius, quam vtili secundum illam Theoriam, instituto & conatu: Si enim *materia*, quatenus ita moleste & acriter efficax, & ipso hoc actu, ad effectum eiectionis sui ruit, quid attinet attri-

tis ejus hisce viribus, effectum illum morari? Interim major evenit clades, ex eo, quod constans praxis, omnem illam materiæ *correctionem*, peruicacissime neget: & nisi, cum vel sine auxiliis hujus opinionis, commensurato exquisito tempore, signa sufficientia coctionis, & commensurata periodo, specimina sufficientis secretionis & excretionis (specie eadem siue cum, siue sine talibus auxiliis) succedant, non magis irrito conatu, quam toto salutari effectu. At vero, adhuc altius hæret atque sedet malum. Cur illud non ad animum reuocatur, cujus tam locuples est occasio & frequentia exemplorum, quod indies, ex irritis non modo, sed peruersis, huius intentionis ausibus, febres actu *pervertantur*; nempe in illas turbas conjiciantur, talibus artificiis, qualibus *per se* numquam se submittunt. Imo, vt elucescat veritas, quod illorum artificiorum hæc sit culpa, manifestum hoc fit ex eo, quod non solum turbæ tales, *sine* illis artificiis, pares inquam, numquam eveniant: sed etiam *sub* illis artificiis frequenter, imo positis paribus circumstantiis, ad minimum in genere, *semper*. Unde affatim liquere potest, quod opiniones tales, non in sua sphæra maneant, ut *opiniones* sint; de quo vel verbo disceptare, ipsi primi nugatorium censeremus: sed cum *praxi* scandalum, & *ægris* damnum objiciat, quis pro re silentio involvenda, ne dum consensu firmanda, declarabit? Certe vero prolixe verbis hic insistere, cum ipsæ res pro se loquantur, nullo modo prurit animus. Unde non nisi paucissimis, monemus, non tam incassum disceptandi avidos, quam inanium disceptationum Gordias tricas, per brevem manum sublaturos, ut motus vitales in corpore humano, proprio principio activo, in quod nul-„ lum jus, & cum quo nullum commercium, sit animæ humanæ,„ qua tali, asserentes, ingenua quæstione eo ducant, sed & in eo,„ presse atque arcte, teneant & contineant, ut, sed per argumenta,„ bonæ consequentiæ, edisserant: qui ergo *nudis animi pathe*-„ *matibus*, (ut veris *entibus rationis*, *ratiocinantis*, sed prematu-„ re concludentis, & entibus *voluntatis*, juxta præmaturam æsti-„ mationem ad effectum suum ruentis,) præsentior, certior, at-„ que nimio major, sit efficacia, in vitales motus, pulsum cordis, to-„ num fibrosarum partium, motum ventriculi, appetitum, con-„ coctionem, distributionem, appositionem alimenti; imo in vi-„

imaginationis ad nævos maternos præfingendos; ad ipsam *primævam* constructionem corporis. Sed caveant inanibus discursibus elabendi libertatem permittant; verum *argumenta* exigant, probanda, & connectendi atque colligendi vim exquirant. Qua in re si satisfactum fuerit, non liberum solum, sed justum intelligent, indubium habere, quod hactenus nihil aliud, quam non modo dubium, sed certè irritum est. Quamobrem autem, quæso, ita in utrumque latus titubatur, & inanis contentionis serra, etiam pessimis exemplis, reciprocatur? Fero conditionem, exquisitissimis judicibus æquissimam apparituram. Enodentur hæ difficultates, & afferatur, ex instituto, quibus utraque hic ita simul placent, ut alia & alii in solidum displiceant utrorumque jus atque fas: fiat hoc autem non Syllogismis, si non placet, sed argumentis solum: veris atque firmis rationibus stabilitis. Puto erit, quod agatur; sed compensabit laborem, & operæ pretium faciet, & animo tranquillitatem, certitudo atque evidentia rei, & subtractio activorum atque passivorum fastidiorum. Quanto vero, ut solent inania, strepitu, sterilissima hæc disceptatio, nullo jure, medica dogmata, adhunc usque diem, percellere, & qualibet aura denuo exagitari, adsueuit; non est tamen illa *sola*, quæ seriæ salutari arti, ejusque tranquillæ atque ordinatæ institutioni, tempus atque locum, intercipiat: sed habet, partim soboles suas, partim complices, [quæ transformatarum Pieridum more, Medicis musis, irrequieta interpellatione, negotium facessant, & leves animos ab harum harmonia avocent. Physica qua talis, Anatomia operosior, Chymia, Phytographia, in suo ordine atque loco disciplinæ sunt, à nemine prudente centemnendæ. Quando vero deserta propria statione, desperato immanente aut emanante usu, medicis castris sese ingerunt, uti bona fide, & sociali fœdere, hoc temerè, & præter numerum auxiliorum imperatum, facere non decet; ita, per antiquam prudentiam, ne quidem jure societatis facere licet, ne turbæ, tumultui, seditioni, propius fiat negotium, quam castris aut ordinibus. Neque hoc umquã, aut horum quidquã facient aut certe non faciunt, disciplinæ laudabiles; nisi consultores mali, domi forisque, in aliena prædia, tamquam colonias mittere, illinc suaderent, hinc excirent atq; invitarent. Qui vero atq; quales, nisi quibus magis è sua re videri potest, turbi-

das

das esse, quam pacatas & bene ordinatas, res civitatis suæ, publicas, e qualibus, privatis suis cupiditatibus ut satisfiat, ne sperare quidem possunt. Sed absit ut in homines hic aliquid intendere, vel velimus videri, vel possimus; de moribus loquor, & quidem nominatim, pessimo illo, primi quoque lapsus svasore, frivola curiositate. Quam indigno loco hæc habita sit, ab antiquissimis sinceriorum hominum temporibus, & practicis notum est exemplis, & orat hanc caussam satis facunde atque diserte, proprio commentario, propioribus quantisper seculis, Plutarchus. Quæ præ manibus sunt res, quæ, inquam, præcipui nostri scopi, & non tam solum priuati, quam publici, usus sunt, necessarii imprimis; illarum, (siquidem huc, in laxo suo atque fluxo sensu laudari amans, vocabulum, adhiberi meretur,) curiosum esse, non male convenit; aliarum, vix nisi male: sed hoc cum primarum neglectu, pessime. Quis autem credere possit, nisi omnium rerum imperitus, deesse studio atque arti Medicæ, quo hominem, ingenio & industria præditum, affatim occupet; imo etiam satiet: &, dum ad communem reipublicæ usum dimittit, ab otio & desidia liberet. Interim, pro uti sunt indoles, si quis, præ aliis unus, ea mentis excitatæ aut exercitæ promtitudine polleat, ut quæ artis sunt, (quorsum multum confert bona methodus,) facile atque expedite comprehendat; adeoque possit atque velit, etiam aliarum disciplinarum & scientiarum amœnitatibus, animum veluti recreare; Medica certe ars, & quicunque illam serio & fideliter colunt & sectantur, plenum jus plenamque libertatem minime negaverit. Nec umquam hoc, sed illud unum, est, quod improbatur, si alia illa, in artem ipsam ingerantur; ad artem pertinere, imo requiri, non prima magis ordine, quam tota dignitate, esse, sine his non posse consistere medicam artem, imo nullam esse, non potest nisi grauissimæ indignationi ansam præbere, & prodendæ reipublicæ suspicionem commovere. Quid autem, obsecro, factum est, his tot, tantisque, ausibus an lusibus? Num inde agnitum umquam, quale sit corpus, ad medicam considerationem; totum e fundamento, penitissimæ, imo & citissimæ, corruptioni expositum; quid sit hujus materialis unici habitus corporis oppositum, Vita, quatenus de corpore prædicatur: an oppositus hic effectus, materiali quadam ra-

tione, an ſolum formali, quem vocant, influxu, actionis certæ, abſoluatur: cui proinde præcipue invigilare, adſiſtere, veſtigia legere, ſuppetias ferre, ſubſidiaria media ſubmittere, ſit directum artis officium: an methodus & remedia, magis ad illum materialem habitum, immediate; an vero ad hunc formalem actum; mediate aut immediate, dirigere deceat, imo neceſſe ſit: num ex alteris iſtis rebus, hiſtoria morborum, quatenus ad artem, nempe ejus poteſtatem, pertinet, locupletata eſt, illuſtrata, adjuta; & non potius turbata, nudis narrationibus paſſim, nec illis toties ſinceræ, quoties ſubleſtæ, fidei? Num verum eſt, & teſtantur id experientiæ documenta & ſuffragia, quod artificiis illis, in Pharmaciam introductis, minor fiat funerum frequentia; aut ad minimum, (cum vitæ terminum humanis erroribus permittendum, quam maxime ipſe nullatenus cenſeam,) certius inde debellantur morbi, manifeſtius edomantur: ſolidius reſtituitur atque ſtabilitur ſanitas? Num in mentem venit cuiquam, rem in ſe notoriam, ad animum revocare, quod, imo quot, homines, & quibus maxime modis, ſine ulla externa, nedum tali, arte, & tot tentaminibus, ad temeraria usque experimenta evagantibus, ſponte vincant morbos, elidant & expellant materias morbidas, & corpus ſuæ puritati, excuſſis heterogeneis, redditum obtineant? Inter quot mille, quæſo, exercitationes atque diſquiſitiones, illud Thema, vel decies forte (ſiquidem toties) enucleatum eſt, quod peculiari ætatum periodo, proprii morbi impendeant: quoties autem illud tentatum eſt, ut huius rei aliqua ratio veſtigaretur? quid itaque Pathologia, cum hiſtorica fideli, atque phyſica, veritate conſentaneum, ex his rebus retulit, quod ad uſum & poteſtatem artis transferre liceat? quotus quisque vero illud hodieque credit, ne dum intelligit, multominus autem adſtruit & inculcat, quod nulla conſideratio, quæ res extra poteſtatem artis poſitas complectitur, medica ſit, & arti proficua. Dies me potius deſtituat, quam deſideratorum talium cenſum peragam. Quid vero ſi in cauſſam inquiras, quamobrem hæc non diſcantur? Ego te interrogabo, ubi doceantur; imprimis qua decet, imo quantâ, induſtriâ, ordine, methodo, explicatione, applicatione: quantam ſane præ aliis, ut fundamento huic ſuperſtruendis, præſtolantur. Cur pauci hoc agant, ut hæc doceant, vel

ipſos

ipſos interroga qui non faciunt; quid reſponſuros putas? occupatos eſſe; monſtrabunt & oſtendent, pro Theoria, totas cohortes curioſarum animadverſionum: pro praxi, centurias tentaminum, experimentorum, obſeruationum: ſed caue, ut vel exquiſitas circumſtantias, vel illud Diogenis exigas, quo votiva naufragorum donaria & elogia deriſit. Cavendum autem certê mihi eſt, ne curioſius hæc commemorare videar, quam utilius; de habitu ad utilitatem, audeo vades dare: de effectu, concedendum eſt Providentiæ. Dicam, Tibi NOBILISSIME CANDIDATE, quid expedire ſentiam, intelligam, expertus ſim; facile mecum facere poteris, ut facias, etiam cohortor. Noli, etiam hoc ultimo intuitu, curioſus eſſe; noli intueri, nedum examinare, quid alii agant, minime omnium autem, acta reprehendere: ne verè quidem, ne dum malignè: vide Tu, ut facias, quæ facienda ſcias, & quibus factis gaudeas. Certo gaudebis; & Deo reddes, quod ipſius eſt: ille eſt, qui vitæ atque ſanitatis ordinem, iis legibus, ea ratione conſtituit, quam veſtigare, venerari, ſectari, juſtum atque æquum ſit: corrigere, & novis inventionibus, tamquam melioribus, ſubſtituendis, aſpernari, præterquam quod irritum ſit, ſtolidum quin impium, agnoſce. Laudatus vero ſit altisſimus, qui etiam ſub ipſis, imo propemodum ipſis, caſtigationibus ſuis, per peſtis flagrum communi patriæ immiſſum, tandem jubar ſapientiæ ſuæ illuceſcere, clementisſimè voluit, &, ſalute ſui corporis, initia experimentorum capeſſere, pasſim jam mortalibus paterne concesſit, quod vivida illa, ab ipſo inſtituta, vitalis Therapiæ methodus, potentior ſit, quibuslibet hominum auſibus & artificiis: imò, pro quo non minus laudandus eſt, quod artificia talia, tandem evidenter erubeſcant, damni potius, quam auxilii, non ſuſpectis teſtimoniis poſtulata. Unum ſupereſt, quod Tibi partim, partim de Te, dicam. Vixiſti nobiscum per aliquot annos, artis addiſcendæ gratia. Comparuit, velle audire; audiviſti inter alios artis Antiſtites, me, & poſſum teſtari, asſiduus & attentus: audiviſti totum doctrinæ curſum peragentem, Tit. DN. D. ALBERTI, Profeſſ. Extr. Celeberr. Quid audiveris, ſpero ſenſiſti, praxeos exercitio ab illo tempore ſuſcepto: ſenties, ſi illis monitis & præceptis porro inſtiteris. Abſit, ut noſtra audiveris, vera audiviſſe

con-

confido: si non multa, certe quæ sufficere possunt, dummodo multum audiveris. Divinæ veritatis esse debent, quæcunque usum salutarem pollicentur. Una est veritas; pauca, ex infinitis alienis, vera sunt: hæc sufficiunt. His potire, utere, fruere: sequere agricolam Euangelicum, qui deprehenso in agello thesauro, omnia sua vendidit, illum emit. Dum autem, quod unum necessarium est, ad Deum hæc refers, ab illo munificentissime auferre dabitur. Hoc age; eris tam voto meo, quam ad omne votum, Felix. Vale.

Dabam è Musæo IV. Febr.
MDCCXIV.

IN *curas* hodie propendent pectore vanas,
Torquentes multi, quæ bona sunt, Medici.
Nam Medica ars fraudum quæ nescia constitit unquam,
Nunc petit in *raris* gloriolam lepidam.
Sunt *Curæ* steriles, animos ad vana trahentes,
Affectant verum, sub lacera specie.
His *Curis* vanis quæ sit Medicina ferenda,
Tu docte monstras; utilis ecce labor!
Augiæ stabulum purgas tentamine pulchro,
Ad votum cedat, nunc precor, hæc opera,
Protegat hanc, voveo clementia Numinis almi,
Ut maneat semper, Nobilis ars Medica.

Hisce applaudere voluit Honoribus bene *promeritis Experientissimi, Nobilissimique Domini Candidati*

Michael Alberti, D.
& P. P.

